

CONSIDERAȚII AXIOLOGICE PRIVIND AUTOEDUCAȚIA ȘI EDUCAȚIA ADOLESCENTULUI

Carolina CALARAȘ

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Articolul reprezintă un studiu teoretic cu abordarea implicațiilor practice, obiectivate în sugestii și strategii educative centrate pe educația și stimularea autoeducației preadolescenților și adolescenților. Studiul elucidează explicarea aspectelor de bază ale dezvoltării preadolescentului și adolescentului, conturând prioritățile axiologice care urmează a fi conștientizate, interiorizate și valorificate pe parcursul formării personalității acestora.

Cuvinte-cheie: educație, autoeducație, preadolescent, adolescent, priorități axiologice/ valori, conștiință de sine, conduită morală, sugestii și strategii educative.

AXIOLOGICAL CONSIDERATIONS ABOUT ADOLESCENT SELF-EDUCATION AND EDUCATION

This article represents a theoretical study by addressing the practical implications, suggestions and educational strategies focused on education and self-education stimulate preadolescents and adolescents. The study elucidates basic aspects of preadolescent and adolescent development, explains axiological priorities to be aware internalized and recovered during the formation of their personality.

Keywords: education, self-education, preadolescent, adolescent, axiological priorities/ values, self-awareness, moral conduct, suggestions and educational strategies.

Autoeducația ca fenomen uman și pedagogic gravitează în jurul a patru tipuri fundamentale de învățare: *a învăța să înveți*, ceea ce înseamnă să dobândești instrumentele cunoașterii; *a învăța să faci*, ceea ce te orientează să înveți a acționa în mediul înconjurător; *a învăța să trăiești împreună cu alții*, pentru a fi eficient cu alte persoane și *a învăța să fii/ devii continuu, pe tot parcursul vieții*. Plasarea educației dincolo de limitele instruirii școlare/ universitare în paralel cu transformarea obiectului/educatului în subiect (adică, actor al propriei educații) și în conformitate cu obiectivele, principiile, conținuturile educației permanente asigură înțelegerea și consolidarea unei culturi noi de autoeducație conștientă, activă, asiduă și responsabilă. Problema abordată este una amplă, variată, cu un bogat conținut axiologic, psihopedagogic și social. Autoeducația se analizează într-o conexiune strânsă cu educația, dezvoltarea și formarea integră a personalității în contextul stadialității cognitive, morale și psihosociale, plasând accentul pe formarea conștiinței de sine. Conștiința de sine, în sens larg, reprezintă o stare prin care fiecare se simte participant la tot ceea ce se întâmplă în lume sau în realitatea în care trăiește. Conștiința de sine și conduita morală începe a se dezvolta activ la copii/elevi în perioada preadolescenței [1, 4-7]. În continuare vom urmări evoluția principalelor metamorfoze psihosociale ale autoeducației la preadolescenți și adolescenți.

Preadolescentul, fiind animat de dorința de a-și cunoaște propriile posibilități, pentru a înțelege în ce măsură poate fi util celor din jur, se străduie să înțeleagă și să respecte regulile de comportare, începe a se axa pe moralitatea cooperării. Idealul preadolescentului este de a deveni un om util societății, cu o înaltă conștiință a datoriei. El este preocupat foarte mult de ceea ce gândesc ceilalți despre persoana sa. În această perioadă începe să se consolideze gândirea logică, formală, se observă primele tendințe de autoeducație și autoapreciere în comparație cu alți semeni sau adulți, care se bucură de stimă la preadolescenți. Impulsivitatea și incapacitatea de autocontrol, negativismul, sau, invers, anxietatea care se mai observă în comportarea puberilor le provoacă un disconfort interior, iar în îmbinare cu o moralitate a constrângerii pe care o manifestă mulți adulți în relațiile cu preadolescenții provoacă deseori un conflict interior, certuri spectaculoase cu părinții. Cheia reușitei în educația preadolescentului rezidă în excluderea formalismului și a poziției autoritare din partea adulților. Demersul educativ trebuie să aibă la bază: respectarea personalității, drepturilor copilului, empatia și tactul, atitudinea sinceră și deschisă, conduita axată pe colaborare și stimularea autonomiei preadolescentului [1,6]. Cercetările realizate de către G.Allport și H.Remshmidt, U.Șchiopu, A.Cosmovici și A.Barna etc. demonstrează și explică faptul că în realitate trăirea acestei vârste este mai puțin alarmantă decât stereotipul ce i se atribuie de adulți [apud 3].

Adolescența, în acest sens, este o etapă puțin mai liniștită decât perioada anterioară, elevul adoptă deja o anumită poziție, fiind mai conștient față de sine și mediul social. El se orientează mai mult către lumea externă, dar își concentrează atenția și asupra propriei vieți psihice. Pentru a conștientiza ce conținut axiologic trebuie să aibă procesul autoeducației la adolescent, vom evidenția caracteristicile cele mai importante ale adolescenței. Într-o formă esențializată și succintă acestea sunt:

- aprofundarea și lărgirea dezvoltării conștiinței de sine;
- inteorizarea valorilor etice și clarificarea propriului sistem axiologic;
- necesitatea exprimării punctului său de vedere în variate situații sau cu privire la diverse aspecte ale vieții;
- consolidarea abilităților de operare mentală complexă cu conținuturi variate abstracte;
- axarea pe orientarea vocațională;
- afirmarea propriei personalități;
- odată cu cristalizarea gândirii formale se instalează moralitatea cooperării convenționale; regulile se gândesc ca înțelegeri mutuale și se circumstanționează;
- are loc definitivarea maturizării psihofizice și sexuale.

Perioada adolescenței se manifestă prin autoanalize, autorefecții, prin conștientizarea faptului că existența sa se deosebește substanțial de a celorlalți oameni, reprezentând o valoare care trebuie prețuită, respectată și gândită. Adolescentul este mai sigur pe sine decât preadolescentul, ce studiază atent și se autoevaluează în raport cu realizările sale și ale altora, se întreabă deseori: *cine sunt eu?*, iar răspunsurile ce și le dă se bazează pe maturizarea intelectual-afectivă foarte evidentă pentru unii elevi, chiar de la 16 ani, iar pentru alții – de la 17-18 ani [6].

După cum am menționat anterior, conștiința de sine este un fenomen și proces complex care include, pe de-o parte, raportarea subiectului la sine, la propriile trăiri, iar, pe de altă parte, confruntarea permanentă cu sine, compararea sa cu lumea în mijlocul căreia trăiește. Cel mai înalt nivel al conștiinței de sine este atins de adolescent atunci când el se poate privi și aprecia ca subiect al activității sociale, ca membru al colectivului. Un factor de seamă al formării conștiinței de sine îl constituie activitatea școlară, în special activitățile educative [1].

Școala, oricât de bine ar fi organizată, oricât de vast ar fi conținutul cunoștințelor pe care le comunică elevului, nu poate satisface setea de investigare și cutezanță creatoare. Adolescenții au nevoie de acțiuni care le-ar lărgi lumea lor spirituală, le-ar satisface necesitățile de autocunoaștere, le-ar oferi sprijin în deciziile și faptele lor. Familia, implicându-se activ, trebuie să accepte și să susțină căutările adolescentului pentru ca acesta să devină sigur pe sine; să stimuleze procesul autocunoașterii lui, să-i asigure independența și autonomia în reglarea comportamentului, pentru a-și forma convingeri morale durabile. În acest sens, activitățile extracurriculare contribuie la aprofundarea, completarea procesului de învățământ, la dezvoltarea înclinațiilor și aptitudinilor elevilor, la organizarea rațională și plăcută a timpului liber și, nu în ultimul rând, acestea prezintă un specific prin care se deosebesc de activitățile formale stricte. Modalitățile de organizare a activităților educative sunt mult mai flexibile și au un caracter recreativ. Evaluarea rezultatelor lor se realizează folosind, cu precădere, aprobarea prin încurajare și evidențierea participanților. Activitățile nonformale, axate pe interesele adolescenților, dezvoltă spiritul lor de inițiativă, aptitudinile cognitive, intelectuale, creativitatea, aptitudinile fizice/sportive, tehnologice, estetice și artistice.

Activitățile extracurriculare pot *îmbrăca* variate forme: spectacole cultural-artistice, excursii, vizite, cursuri pe discipline sau cercuri literare, competiții și activități sportive, concursuri sau organizarea actelor de caritate și voluntariat etc. Emoțiile, sentimentele și atitudinile trăite și consolidate cu prilejul organizării unor astfel de activități contribuie la închegarea colectivului, la diversificarea relațiilor dintre elevi, ceea ce demonstrează valoarea educațională și, nu în ultimul rând, dezvoltarea conștiinței de sine a fiecărui membru al grupului. La fel, observăm formarea sintalității colectivului de elevi și tendința acestuia de a-și susține și promova colegii care au atins un grad mai superior de disciplină interioară și rezultate în autoeducație.

Concursurile pe diferite teme de asemenea sunt momente deosebit de atractive pentru preadolescenți și adolescenți. Acestea dau posibilitate elevilor să demonstreze practic ceea ce au învățat la școală, acasă etc. De asemenea, activitățile instructiv-educative dezvoltă la elevi interesul pentru profesia pe care o vor îmbrățișa, determinându-i la reflecții asupra vieții lor ulterioare. Capacitatea de a se preocupa de propria persoană nu înseamnă însă fuga de societate. În perioada respectivă, caracteristica principală a adolescentului este un

puternic impuls către valorificarea acțiunilor morale. Acum dispar dorințele vagi și apar scopurile bine conturate, visarea la fapte reale deosebite.

Dorința de originalitate reprezintă, din punct de vedere psihologic, o caracteristică de bază a elevului în perioada adolescenței, atunci când se dezvoltă și se manifestă conștiința de sine, tendința afirmării sinelui, conștientizarea valorii proprii personalității [1, 6].

Dorind să atragă atenția asupra sa, elevul se consideră un punct central în jurul căruia trebuie să se desfășoare toate evenimentele. Forțele proprii sunt considerate superioare față de ale celorlalți oameni, opinie care vine încă dintr-o insuficientă cunoaștere de sine. Adolescentul dorește ca acțiunile sale să fie cunoscute și apreciate de adult ca fiind cele mai reușite și de succes. El manifestă tendința de a se afirma nu doar individual, ci și în grup: vrea să activeze, să se distreze împreună. Adolescentul este atras de viața personală, socială, politică, sportivă. El manifestă dorința de atașament, din ce în ce mai conștient și mai activ, la o persoană concretă și/sau la grupul de referință. În adolescență apare și se manifestă sentimentul iubirii. Cu cât înaintează în vârstă, cu atât adolescentul este mai obiectiv în judecățile sale, aprecierile efectuându-le în funcție de criteriile morale, sociale pe care și le-a însușit.

Tendința de a cunoaște valorile etice, sociale și culturale se manifestă riguros și tenace. Integrarea adolescenților în aceste valori ale colectivității umane contribuie la formarea concepției despre lume și viață. În virtutea unei experiențe de viață limitate și a lipsei unor criterii de autoapreciere adecvată, adolescenții au nevoie de consiliere și îndrumare. În discuțiile și conversațiile interesante, desfășurate cu semenii și adulții, adolescenții își cristalizează opiniile, convingerile, formându-și idealul de viață, își perfecționează judecățile morale, sporindu-și nivelul conștiinței și al conduitei morale [7]. Pe tot parcursul acestei perioade este necesar ca adultul să conștientizeze că are în față o personalitate ce se dezvoltă impetuos și care se manifestă printr-un șir de trăsături aflate încă în plină formare. Împărtășind viziunea multor cercetători [1-5 etc.] și promovând-o în activitățile cu adolescenții, ne străduim să consolidăm interconexiunea celor trei componente: **cognitiv**, **afectiv** și **volitiv**, care formează convingerile morale. Acestea sunt considerate ca fiind nucleul conștiinței de sine a individului sau, conform precizării lui **A.Chircev**, *adevărate trebuințe spirituale de comportare morală* [apud 3].

Dacă cele două componente – cognitiv și afectiv – sunt, cu precădere, elementele de bază ale conștiinței, apoi componenta volitivă intră atât în sfera conștiinței, cât și în sfera conduitei morale. În conformitate cu reperele teoretice expuse, prezentăm câteva sugestii practice, care vor asigura proiectarea și valorificarea strategiilor acționale (pentru adulții preocupați de educația copiilor și adolescenții axați pe autoeducație). Sugestia educativă este urmată de strategia respectivă, care poate fi aplicată de ambele părți – educator și educat în ipostaza de subiect, partener și actor al propriei educații. Astfel:

- **Conștiința de sine** implică capacitatea de anticipare a realității și de orientare a conduitei pe un anumit traseu, iar conduita morală reprezintă o manifestare a conștiinței și voinței în relațiile interpersonale și acțiunile practice ale individului. **Strategia auto/educației: informarea continuă și exersarea judecății și a deprinderilor morale.**
- **Conduita morală** este un ansamblu neîntrerupt de răspunsuri și manifestări comportamentale ale omului. Automatizarea onora dintre ele au forma deprinderilor și obișnuințelor și facilitează un control mai redus din partea conștiinței. Automatismele, intrând în zonele periferice ale acesteia, oferă individului posibilitatea de a-și concentra atenția și forțele în vederea atingerii unor obiective morale mai profunde. Prin deprinderile și obișnuințele de comportare morală realizată, în cele din urmă, interferența și concordanța dintre conștiința morală și conduita morală este realizată de voința omului. **Strategia auto/educației: formarea unității dintre conștiința și conduita morală.**
- **A educa înseamnă a adapta permanent copilul/ adolescentul la mediul social**, ținând seama de natura lui, de particularitățile individual-tipologice, ceea ce înseamnă a face apel la mijloacele, metodele și procedeele care corespund posibilităților, trebuințelor, interesului personal al copilului.
- Adevărata educație concepe individul ca pe o entitate vitală, ca pe o valoare în sine și nu ca pe un mecanism inert, declanșat și condus de un factor extern. **A educa înseamnă a forma un individ până ce acesta ajunge personalitate.**
- În procesul educației, sferile de dezvoltare a individului sunt axate pe trei direcții:
 - a) copilul va fi învățat cum să se cunoască pe sine; dezvoltarea percepțiilor, sentimentelor, a gândirii; adaptarea la propriile nevoi etc.;

- b) copilul va fi inițiat în a intra în relații cu alții, pentru a cunoaște conținutul relațiilor sociale și culturale;
- c) copilul va fi implicat în relaționarea cu mediul ambiant;
- d) copilul va fi orientat permanent spre autoeducare și autoperfecțiune.
- Sub influența regulilor vieții familiale și școlare, a cerințelor acestora, se produce o schimbare a întregii activități. Totodată, se modifică trebuințele, interesele, preferințele, are loc un proces de apropiere a intereselor de aptitudini și conduită.

Școala pentru adolescent este cea mai importantă instituție socială, care pune accent pe achizițiile intelectuale, acestea devenind preocuparea principală a elevului. În comparație cu familia, școala este un mediu eficient pentru adolescent, deoarece are mai multe posibilități de asigurare a procesului de auto/afirmare personală. Sub influența activității cognitive și a programului școlar, elevul devine mai organizat, mai controlat, își dezvoltă noi modalități de acționare, relaționare, comunicare și colaborare cu semenii și adulții, își controlează sistematic propria conduită morală. Familia este și va rămâne pe parcursul vieții copilului cel mai important model și factor de promovare și cultivare a valorilor etice și a acțiunii morale. Deci, va reprezenta prima instituție socială care va fi responsabilă de formarea habitusului primar axiologic al individului. **Strategia educativă: Organizarea și desfășurarea permanentă a unui parteneriat eficient centrat pe relația elev - familie - școală - comunitate.**

În concluzie, educația și autoeducația, valorificate eficient și într-o conexiune permanentă, asigură individului formarea caracterului și a personalității integre, constituite din ansamblul calităților psihofizice, intelectuale, afective, social-morale și volitive.

Acceptarea imperativelor etice presupune cunoașterea, înțelegerea, formarea sentimentelor și atitudinii pozitive la copil și tineri cu privire la sensul și cerințele pe care societatea le-a consemnat și le promovează ca elemente ale sistemului moral. Conștiința orientează și stimulează conduita morală, iar aceasta, la rândul său, valorifică sfera volitiv-acțională, care asigură formarea abilităților, priceperilor, deprinderilor, obișnuințelor și trăsăturilor de caracter ce creează o anumită configurație morală a personalității preadolescentului și adolescentului. În structura personalității individului, conștiința și conduita se prezintă sub forma unei unități dialectice, cu particularități distincte, care diferă de la o etapă de vârstă la alta și de la un individ la altul. *Conștiința de sine* se formează în situații și prin acțiuni concrete, în care elevul este antrenat ca subiect moral în familie, școală, alte medii sociale. În aspectul vizat, rolul cunoștințelor constă în a introduce individul în universul valorilor morale, în a-l face să înțeleagă semnificația acestora pentru viața omului, totodată consolidându-i capacitatea de a discerne între valorile pozitive, pseudovalori și nonvalori, pentru a-și forma prioritățile valorice și a consolida aspectele axiologice de autoeducație și devenire continuă. În acest sens, familia formează fundamentul moral al copilului, iar în școală acesta asimilează statutul de elev ce trăiește o lume diferită de cea de acasă, o lume bogată în evenimente și cunoștințe, o lume extrem de importantă prin varietatea actelor de cunoaștere. Dacă ne reușește să valorificăm parteneriatul nominalizat, prin a-l face pe adolescent conștient de sine, activ, responsabil, axat pe valorile morale, înseamnă că ne-a reușit să-l transformăm din obiect al educației în agent, partener și actor – subiect al propriei formări.

Bibliografie:

1. ALLPORT, G. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
2. BARNA, A. *Autoeducație. Probleme teoretice și metodologice*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
3. CALARAȘ, C. *Cultura autoeducației elevului*. Chișinău: E Primex-com SRI, 2010.
4. CALLO, T. *O pedagogie a integralității*. Chișinău: CEP USM, 2007.
5. CĂLIN, M. *Teoria și metateoria acțiunii educative*. București: Aramis, 2003.
6. COSMOVICI, A., IACOB, L. *Psihologie școlară*. Iași: Collegium Polirom, 2008.
7. CUZNEȚOV, L. *Filosofia practică a familiei*. Chișinău: CEP USM, 2013.

Prezentat la 14.09.2015